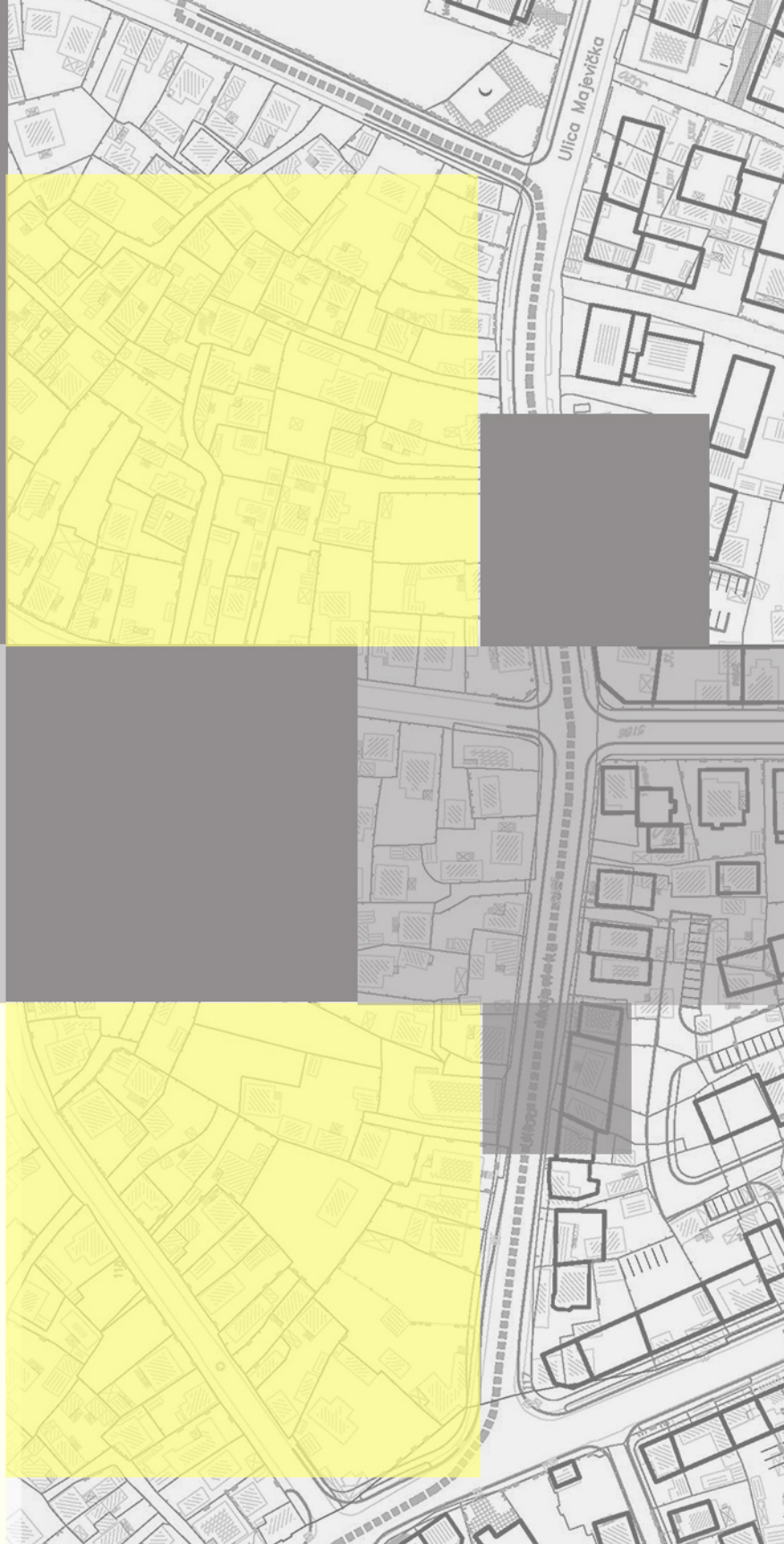

Уредници / Editors:
Др Александар Јевтић
Борко Драшковић

**I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ / II ГЕОСРБИЈА,
УРБАНА КОМАСАЦИЈА / III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И
ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**

**I MODIFICATIONS OF LAW ON PLANNING AND CONSTRUCTION
II GEOSERBIA, URBAN LAND CONSOLIDATION / III DEVELOPMENT
CORRIDORS OF SERBIA AND SOUT-EASTERN EUROPE**

УДРУЖЕЊЕ УРБАНИСТА СРБИЈЕ
SERBIAN TOWN PLANNERS ASSOCIATION

РЕПУБЛИЧКИ ГЕОДЕТСКИ ЗАВОД
REPUBLIC GEODETIC AUTHORITY

ЈП "ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗГРАДЊУ И РАЗВОЈ ГРАДА" ДОО БИЈЕЉИНА
CITY DIRECTORATE OF CONSTRUCTION AND DEVELOPMENT
BIJELJINA

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНО-СТРУЧНИ СКУП
14. ЛЕТЊА ШКОЛА УРБАНИЗМА

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PROFESSIONAL CONFERENCE
14TH SUMMER SCHOOL OF URBANISM

I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ
II ГЕОСРБИЈА, УРБАНА КОМАСАЦИЈА
III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

I MODIFICATIONS OF LAW ON PLANNING AND CONSTRUCTION
II GEOSERBIA, URBAN LAND CONSOLIDATION
III DEVELOPMENT CORRIDORS OF SERBIA AND SOUT-EASTERN EUROPE

31 мај – 02. јун 2018.
May 31-June 2, 2018

Група аутора: I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ /II ГЕОСРБИЈА, УРБАНА КОМАСАЦИЈА / III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Издавач: Удружење урбаниста Србије, Београд

За издавача: др Александар Јевтић

Уредници:

Др Александар Јевтић
Борко Драшковић

Рецензенти:

Проф. др Александра Ђукић
Др Злата Вуксановић Мацура
Доц. др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд

Научни одбор:

Проф. др Александра Ђукић, Архитектонски факултет Београд, УУС
Др Александар Јевтић, председник Удружења урбаниста Србије
Др Бранкица Милојевић, декан Архитектонско-грађев.-геод. факултета, Бањалука
Др Ратка Чолић, GIZ AMBERO, Архитектонски факултет Београд
Др Драган Јевтић, Министарство за прост. уређ, грађевин. и еко. Републике Српске
Др Ђорђе Милић, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре
Др Божидар Манић, УУС, Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Др Ана Никовић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Доц. др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд
Проф. др Дарко Реба, директор Депар. за архитектуру и урбанизам ФТН, Нови Сад
Проф. др Петар Митковић, декан Грађевинско-архитектонског факултета, Ниш
Доц. др Милена Динић Бранковић, Грађевинско-архитектонски факултет, Ниш
Проф. др Драган Коматина Архитектонски факултет Подгорица
Др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географски инст. „Јован Цвијић“
Проф. др Луција Ажман Момирски, Архитектонски факултет, Љубљана
Проф. др Милена Кркљеш, Деп. за арх. и урбанизам ФТН, Нови Сад
Мр Душан Минић, Удружење урбаниста Србије
Мр Миодраг Ференчак, Удружење урбаниста Србије
Мр Мирослав Вујатовић, Бања Лука
Др Верољуб Трифуновић, Удружење урбаниста Србије
Доц. др Драгутин Радосављевић, Удружење урбаниста Србије
Проф. др Весна Златановић Томашевић, Удружење урбаниста Србије

Организационо-програмски одбор:

Зоран Д. Јовановић, Удружење урбаниста Србије и Републички геодетски завод
Др Александар Јевтић, Удружење урбаниста Србије
Младен Петровић, Дирекција за изградњу и развој града Бијељина
Стеван Чукић, Дирекција за изградњу и развој града Бијељина
Пантелија Мићић, Дирекција за изградњу и развој града Бијељина
Милка Павловић, Рума, Удружење урбаниста Србије
Драгана Сиљановић Козодеровић, Сомбор, Удружење урбаниста Србије
Мирољуб Станковић, ЈП Завод за урбанизам Ниш
Марија Пауновић Милојевић, Инфоплан, Аранђеловац
Бранислав Антонић, Удружење урбаниста Србије
Гордана Ђилас, Нови Сад, Удружење урбаниста Србије
Татјана Симоновић, Чачак, Удружење урбаниста Србије
Мр Душан Минић, Крагујевац, Удружење урбаниста Србије
Славица Ференц, Шабац, Удружење урбаниста Србије
Јасна Ловрић, Нови Сад, Удружење урбаниста Србије
Марина Благојевић, Лепосавић, Удружење урбаниста Србије
Гордана Недељковић, Крушевац, Удружење урбаниста Србије
Ивана Јоксимовић, Лесковац, Удружење урбаниста Србије
Светлана Јаковљевић, Удружење урбаниста Србије

Технички уредник: Светлана Јаковљевић

Дизајн корица: Мирела Чукић

Тираж: 150 примерака

Штампа: ЛОГО доо, Бијељина

Година: 2018.

ISBN: 978-86-84275-40-2

ИЗДАВАЧ ЗАДРЖАВА СВА ПРАВА: РЕПРОДУКЦИЈА НИЈЕ ДОЗВОЉЕНА

ПОВОДОМ
ГОДИНА

150
САВЕЗА

ИНЖЕЊЕРА И ТЕХНИЧАРА СРБИЈЕ

Корени српске техничке цивилизације почињу још у средњем веку у доба Немањића. Зачеци инжењерства су у рударско-металуршким подухватима као што је значајни рудник Ново Брдо и грађењу величанствених сакралних и других објеката.

Обнављањем српске државе после вишевековне Отоманске власти и стварањем модерне државе у 19. веку оживело је и инжењерство у Србији. Инжењери се тада претежно школују у Аустроугарском царству и у Француској. Већ 1868. године 3. фебруара била је основана „Техничарска дружина“ која је претеча данашњег Савеза инжењера и техничара Србије.

Инжењерски Савез је за својих 150 година пролазио кроз разне мене, али је стално био активан и друштвено препознатљив. Многи значајни инжењери и научници свих струка су били и сада су активни чланови. Први председник је био архитекта и урбаниста Емилијан Јосимовић, а истакнути почасни члан Никола Тесла.

Врло значајан моменат у раду и афирмацији Савеза је била изградња зграде Дома инжењера Србије 1936. године и новог Дома инжењера „Никола Тесла“ 1967. године. Средства за изградњу домова су обезбеђивали инжењери, привредници и добротвори чиме је инжењерска интелигенција исказала значај и вољу за окупљањем и деловањем кроз форму удружења и савеза као израз стручног, научног и интелектуалног, те критичког ангажовања.

Савез данас има преко четрдесет, што струковних, мултидисциплинарних, тематских, градских и регионалних чланица. У његовом саставу је Развојни центар, као и Инжењерска академија Србије. Активности су разноврсне: окупљање, дебате, конференције, издаваштво, сарадња са другим струкама и удружењима, одржавање стручних испита, изложбе, рад са студентима, средњошколцима, младим истраживачима.

Чланство Савеза броји више хиљада инжењера из свих градова и општина Србије. Савез и његове чланице су невладине организације, које се самофинансирају из својих активности и чланарине.

Значај и улога Савеза у друштву су велики и у Србији и у широј европској и светској инжењерској заједници, што се очитује кроз видове чланства у међународним, сродним, организацијама, те у домаћем амбијенту кроз афирмацију знања и сарадњу са другим удружењима, државним органима, привредом, школством и нарочито по бројности и квалитету својих чланова.

САДРЖАЈ

I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ	1
<i>Доц.др Драган Јевтић</i> ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР УРЕЂЕЊА ПРОСТОРА И ГРАЂЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, ИСКУСТВА У СПРОВОЂЕЊУ	3
<i>Стеван Чукић, Бранка Благојевић, Пантелија Мићић</i> УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	19
<i>Проф. др Бранкица Милојевић</i> РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР ЗА ИНТЕГРАЛНО УРБАНО ПЛАНИРАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	25
<i>Проф.др Ненад Липовац, Проф.др Светислав Поповић</i> НОВИ ЗАКОНИ – СТАРЕ НЕДОРЕЧЕНОСТИ	33
<i>Мр Миодраг Ференчак</i> ДОБАР ГРАД И ЗАКОН О УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ У СРБИЈИ	43
<i>Др Жаклина Глигоријевић, Ана Граовац</i> У СУСРЕТ РЕФОРМИ УРБАНИСТИЧКЕ РЕГУЛАТИВЕ У СРБИЈИ - ПРАКТИКУМ: КАКО ДО КВАЛИТЕТНОГ УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНА ПО МЕРИ ЛОКАЛНЕ УПРАВЕ	53
<i>Мр Душан Минић</i> СУСРЕТАЊЕ УРБАНИЗМА СА КРУПНИМ ДЕМОГРАФСКИМ ПРОМЕНАМА У СВЕТУ И СРБИЈИ	61
<i>Татјана Симоновић, Небојша Јелушић</i> ПЛАН ГЕНЕРАЛНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ СТРАТЕШКОГ И ДОКУМЕНТА ЗА НЕПОСРЕДНУ ПРИМЕНУ	71
<i>Др Злата Вуксановић Мацура, Ангелина Банковић</i> УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ ГРАДОВА У СРБИЈИ: ПИТАЊЕ СТАТУСА КУЛТУРНОГ ДОБРА	81
<i>Др Жаклина Глигоријевић, Ана Граовац</i> ЗАКОНСКИ ОКВИР КАО ОСНОВ ЗА КВАЛИТЕТАН ПЛАН? ЛЕКЦИЈЕ О УПРАВЉАЊУ, ПЛАНИРАЊУ И КОМУНИКАЦИЈИ ИЗ 70 ГОДИНА ИСКУСТВА УРБАНИСТИЧКОГ ЗАВОДА БЕОГРАДА	91
<i>Др Верољуб Трифуновић, Лазар Мандић</i> РАЗВОЈ УРБАНИСТИЧКЕ СТРУКЕ У КРАГУЈЕВЦУ ТОКОМ ДВА ВЕКА МОДЕРНЕ ИСТОРИЈЕ СРБИЈЕ	99
<i>Др Наташа Чолић, др Омиљена Целебџић</i> ПРАКСА ПАРТИЦИПАТИВНОГ ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ - СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ	105
<i>Проф. др Весна Златановић Томашевић</i> ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ	113
<i>Јелена Вељанчић</i> УРБАНИСТИЧКО И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ У ОКВИРИМА ПРЕЛАЗНОГ ПЕРИОДА У ПРОЦЕСУ ПРИБЛИЖАВАЊА ИЛИ ПРИКЉУЧЕЊА ЕУ	119
<i>Мара Ј. Јевтић</i> ИСТОРИЈА ПЛАНИРАЊА ГРАДОВА У СРБИЈИ – ОБЛАСТ ПЕЈЗАЖНЕ АРХИТЕКТУРЕ	127
II ГЕОСРБИЈА, УРБАНА КОМАСАЦИЈА	135
<i>Милена Ивановић., Немања Паунић, Србислав Станојловић</i> ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ – ТРЕНУТНИ СТАТУС И МЕХАНИЗМИ УКЉУЧИВАЊА У НИГП	137
<i>Немања Паунић, Милена Ивановић, Дарко Вучетић</i> ФУНКЦИОНАЛНОСТ ДИГИТАЛНЕ ПЛАТФОРМЕ И ЊЕНА ПРИМЕНА У УРБАНИСТИЧКОМ И ПРОСТОРНОМ ПЛАНИРАЊУ	145

<i>Ивана Штрбац, Дарко Вучетић</i> ГЕОСЕКТОР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – СТАТУС И ПЛАНОВИ.....	153
<i>Дарко Вучетић, Василија Живановић</i> ЗАКОН О НАЦИОНАЛНОЈ ИНФРАСТРУКТУРИ ГЕОПРОСТОРНИХ ПОДАТАКА – ЧИЊЕНИЦЕ И ПЛАНОВИ.....	163
<i>Зоран Стојановић</i> РГЗ – МОГУЋНОСТ УНАПРЕЂЕЊА ПОСТУПКА УРБАНЕ КОМАСАЦИЈЕ	171
<i>др Милена Динић Бранковић, Тања Обрадовић, Милица Игић, др Петар Митковић</i> УРБАНА КОМАСАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ РАЦИОНАЛНОГ КОРИШЋЕЊА ГРАЂЕВИНСКОГ ЗЕМЉИШТА – ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И ПОТЕНЦИЈАЛИ ПРИМЕНЕ НА ПРИМЕРУ ГРАДА НИША	187
III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ.....	197
<i>Др Неда Живак, М. Sc Марко Иванишевић, М. Sc Марјан Марјановић</i> ЗНАЧАЈ КОРИДОРА УС ЗА ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ/ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	199
<i>Проф. др Велимир Шећеров, Проф. др Борислав Стојков, Проф. др Дејан Филиповић, Проф. др Богдан Лукић</i> ПЛАНСКИ ОСНОВ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ – ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ.....	205
<i>Проф. др Нусрет Мујагић</i> УКЉУЧИВАЊЕ ПРОСТОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ НА РАЗВОЈНЕ КОРИДОРЕ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ СА ПОСЕБНИМ АКЦЕНТОМ НА ПОВЕЗИВАЊЕ СА СРБИЈОМ	213
<i>Зоран Кордић, др Александар Јевтић</i> СТУДИЈА МРЕЖЕ БИЦИКЛИСТИЧКИХ РУТА И БИЦИЛИСТИЧКИХ ЦЕНТАРА АП ВОЈВОДИНЕ	223
<i>Зоран Хебар</i> ВАЖНИЈИ КОРИДОРИ НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ.....	231
<i>Милица Лазаревић, Проф. др Александра Ђукић, Бранислав Антонић</i> УРБАНА РЕГЕНЕРАЦИЈА ОТВОРЕНИХ ЈАВНИХ ПРОСТОРА СМЕДЕРЕВА	241
<i>Доц. др Данијела Миловановић Родић, Божена Стојић</i> ИНТЕГРАЛНИ ПРИСТУП ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ ДУНАВСКОГ РЕГИОНА: ПРИКАЗ ПЕДАГОШКОГ МОДЕЛА И ОСТВАРЕНИХ РЕЗУЛТАТА – МАСТЕР ТЕЗА	253
<i>Ивана Савић, Проф. др Александра Ђукић, Бранислав Антонић</i> УРБАНА РЕГЕНЕРАЦИЈА БРАУНФИЛД ЛОКАЦИЈА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ГРАДА СМЕДЕРЕВА И КОМПЛЕКСА СТАРЕ ЖЕЛЕЗАРЕ.....	263
<i>Вања Вујановић, Проф. др Александра Ђукић, Бранислав Антонић, Јелена Марић</i> БРАУНФИЛД РЕГЕНЕРАЦИЈА КРОЗ УВОЂЕЊЕ КРЕАТИВНИХ ИНДУСТРИЈА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ИНДУСТРИЈСКЕ ЗОНЕ „ГОДОМИНСКО ПОЉЕ“ У СМЕДЕРЕВУ	273

др Злата Вуксановић-Мацура¹
маст. Ангелина Банковић²

УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ ГРАДОВА У СРБИЈИ: ПИТАЊЕ СТАТУСА КУЛТУРНОГ ДОБРА

Резиме. Историјске карте и планови представљају аутентичан и веродостојан извор информација о урбанистичком, историјском и друштвеном развоју градова и доприносе бољем разумевању догађаја у прошлости. Национални и локални архиви и музеји чувају веома значајне фондове и збирке у којима се налазе урбанистички планови, цртежи и сродна документација која сведочи о урбаном и урбанистичком развоју градова у Србији. Урбанистички планови се често налазе и у установама, попут урбанистичких завода и дирекција за планирање и изградњу, које нису надлежне за питања заштите. То се посебно односи на урбанистичке планове градова у Србији – генералне, детаљне и регулационе – који су настали током 20. века.

У свакодневной пракси, урбанистички планови као историјска дела од општег интереса, како за градове на које се односе, тако и за Србију, углавном не уживају посебан вид институционалне заштите, односно нису препозната као културна добра. Томе доприноси и чињеница да велики део овог изузетно вредног стваралачког наслеђа није проучен, евидентиран, ни публикован, те је као такав често недоступан научној, академској и широј јавности. Имајући у виду значај ове грађе, као и потребу за повезивањем и умрежавањем институција, организација и стручњака, веома је важно истражити и заштитити ову изузетно вредну стваралачку баштину. Циљ аутора рада је да стручној и научној заједници скрене пажњу на неопходност и важност евидентирања, истраживања, систематизације, стручне обраде и валоризације урбанистичких планова градова у Србији, као и да предложи мере за стављање у оквире институционалне заштите овог културног блага које сведочи о урбаном, просторном, друштвеном и економском развоју градова.

URBAN PLANS OF CITIES IN SERBIA: TOWARD THE STATUS OF CULTURAL HERITAGE

Abstract. Historical maps and plans are considered as an authentic and reliable source of information of urban, historical and social development of cities, while contributing to better understanding of past events. National and local archives, libraries and museums keep very important holdings and collections containing urban plans, drawings and related documentation that testify about urban and planning development of cities in Serbia. Urban plans are often held by institutions that are not dealing with cultural heritage issues, such as urban planning offices and construction directorates. This is particularly related to urban plans of cities in Serbia – general, detailed and regulatory – that have been formulated during the 20th century.

In everyday practice, urban plans as historical works of general interest, both for the cities to which they relate, and for Serbia, do not generally enjoy a special form of institutional protection, that is, they are not recognized as cultural goods. This is also due to the fact that a large part of this extremely valuable creative heritage has not been studied, recorded, nor published, and as such it is often unavailable to the scholars and general public. Bearing in mind the importance of this material, as well as the need for interacting and networking between institutions, organizations and professionals, it is very important to study and protect this extremely valuable creative heritage. The aim of this paper is to draw attention of the professional and scientific community to the necessity and importance of recording, research, systematization, expert processing and valorization of urban plans of cities in Serbia, and to propose measures for the institutional protection of this cultural heritage that testifies about urban, social and economic development of cities.

¹ др Злата Вуксановић-Мацура, научни сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Ђуре Јакшића 9/3, Београд, z.masura@gi.sanu.ac.rs

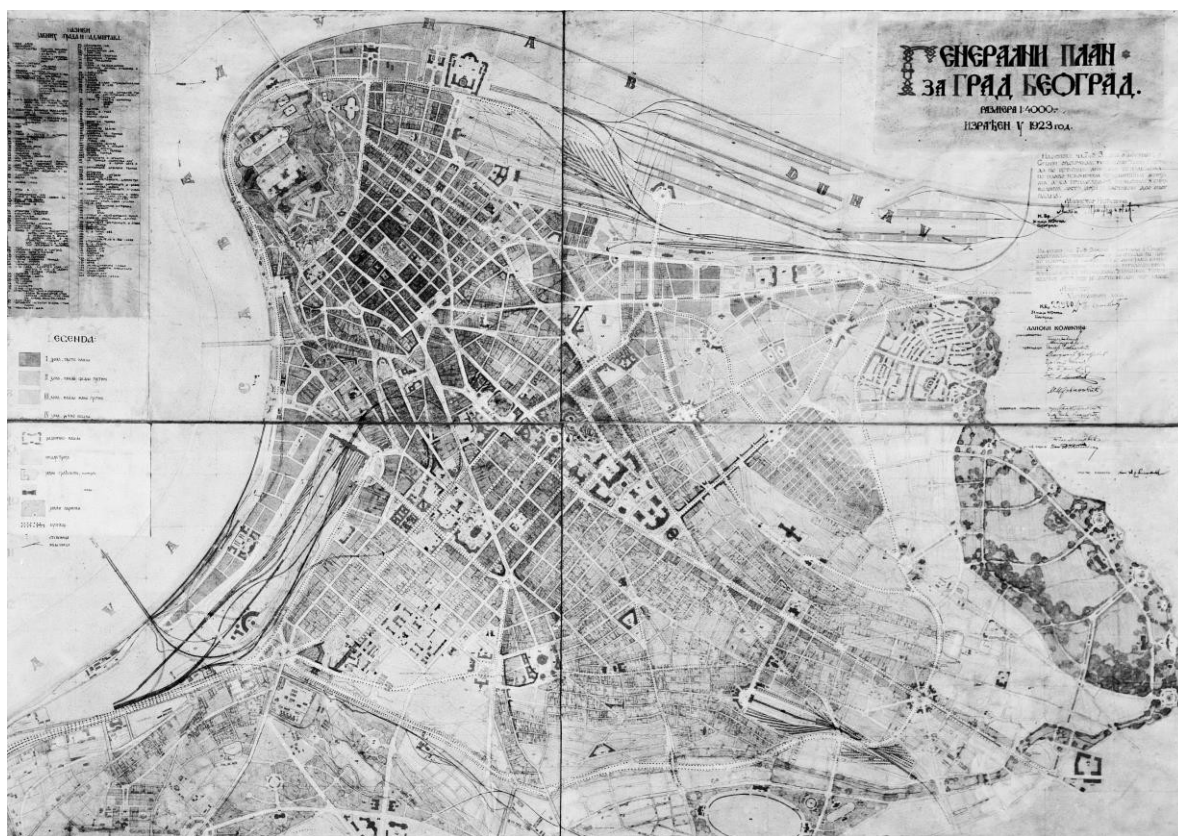
² маст. Ангелина Банковић, виши кустос, Музеј града Београда, Змај Јовина 1, Београд, angelina.bankovic@mgb.org.rs

УВОД

Историјске карте и планови су одувек служиле за разумевање физичког простора и биле моћан медијум који је преносио информације и идеје о простору, географији, растојањима или структури и изгледу насеља.¹ Тако и урбанистички планови представљају аутентичан и веродостојан извор о просторном, историјском и друштвеном развоју градова. Циљ аутора овог рада је да стручној и научној заједници скрену пажњу на неопходност и важност евидентирања, истраживања, систематизације, стручне обраде и валоризације историјских урбанистичких планова градова у Србији, као и да предложи мере за стављање у оквире институционалне заштите овог културног наслеђа које сведочи о урбаном, просторном, друштвеном и економском развоју наших градова. Такође, циљ је да се скрене пажња државним органима, релевантним институцијама и установама на потребу заштите историјских урбанистичких планова као својеврсног културног добра.

Мотив за настанак овог рада налази се у чињеници да је, током ранијих периода као и данас, у Србији присутна пракса да се урбанистички планови третирају као утилитарни документи који своју важност и значај имају само док су „на снази“, док не буду замењени неким новим планом. Након тога, многи планови, као „неважећи“, „превазиђени“ или „застарели“ остају изван фокуса, интереса и без бриге институција које су их израдиле, одобриле или усвојиле, као и установа које су задужене за чување и бригу о документима насталим радом државних и управних органа и организација. Таква ситуација, за последицу је имала да многи историјски урбанистички планови градова у Србији буду загубљени, трајно оштећени или чак уништени. То се посебно односи на период после Другог светског рата, али и на новији, када су бројни планови нестали јер су означени као отпадни папир.

Сл. 1. Генерални план Београда израђен 1923. и одобрен 1924. године (Вуксановић-Мацура, 2014).

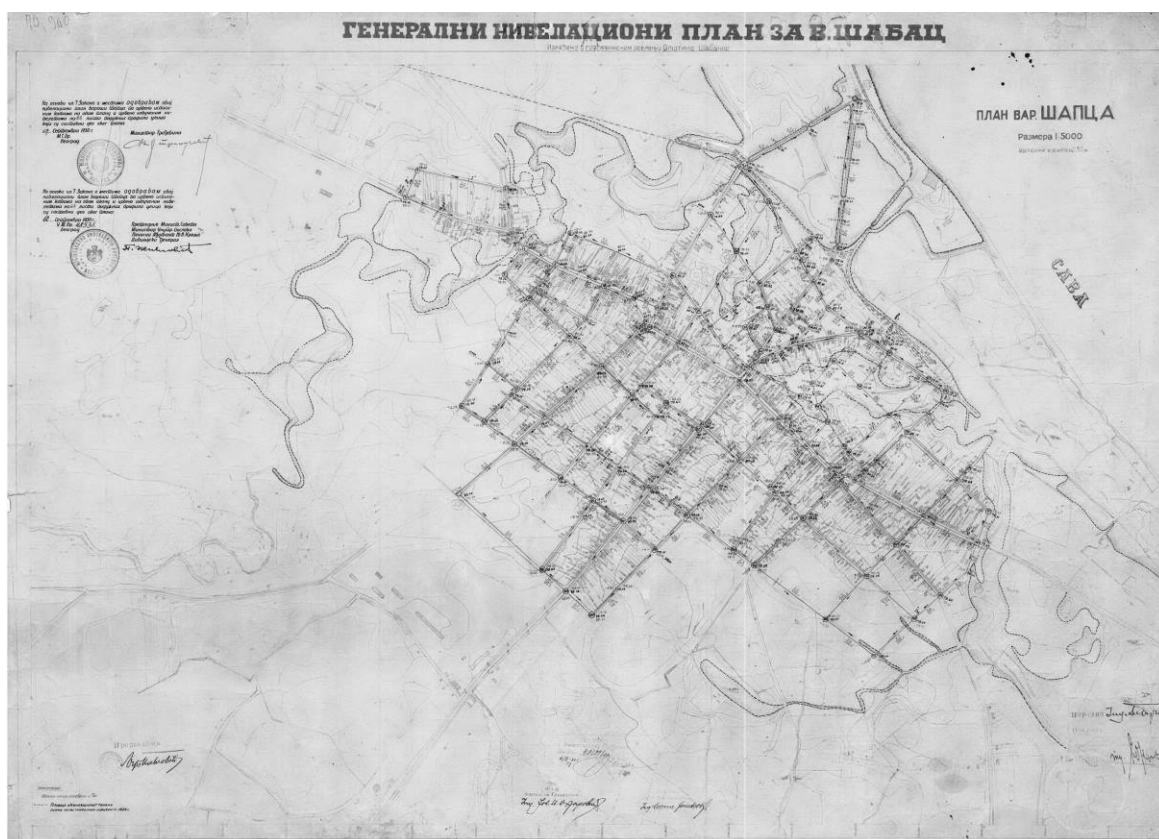
Урбанистички планови, као ни други писани или сликовни документи, немају на себи ознаку која упозорава на њихову трајну вредност.² Тако се дешава да на основу личне процене или преовлађујућих тренутних вредносних система, неки план може бити прихваћен као значајан, или супротно, одбачен као безвредан. Због тога је наша намера да, по први пут, експлицитно изнесемо став и залагање да историјски урбанистички планови градова у

Србији треба да буду третирано као покретно културно добро, на начин као што су, на пример, третиране неке рукописне књиге или старе гравире.

ИСТОРИЈСКИ УРБАНИСТИЧКИ ПЛАН

Шта је историјски урбанистички план

Према дефиницији коју доноси УН-ХАБИТАТ, урбанистички план је „документ којим се исказују намере у вези са будућим развојем неког подручја“.³ У контексту историјског урбанистичког плана, то је документ који доноси одговарајући друштвени ауторитет ради будућег уређивања и изградње насеља као целине или неких његових делова или појединих структура.⁴ Тако посматрано урбанистички план може бити генерални и детаљни, као и онај који се односи на поједине функције, попут становања, или на неке комуналне инфраструктуре. Такође, може се односити и на структуру која је предмет и друге врсте плана, као што је, рецимо, парцела која је примарно предмет катастарског плана. Као урбанистички, може се сматрати и оријентациони план, путовођа или геодетски план, на коме је забележена намеравана будућа изградња и уређење или регулација нових улица и слично. Урбанистички планови генералног типа уобичајено су рађени у размери 1:2.000, што важи првенствено за старије планове из 19. века, па до 1:20.000 што је уобичајена размера данашњих, савремених планова. Детаљни планови су по правилу рађени у размери од 1:500 до 1:2.500. Такву поделу треба схватити сасвим условно јер код историјских планова постоје одступања од уобичајених размера, посебно ако је реч о прецртима, копијама и друго.

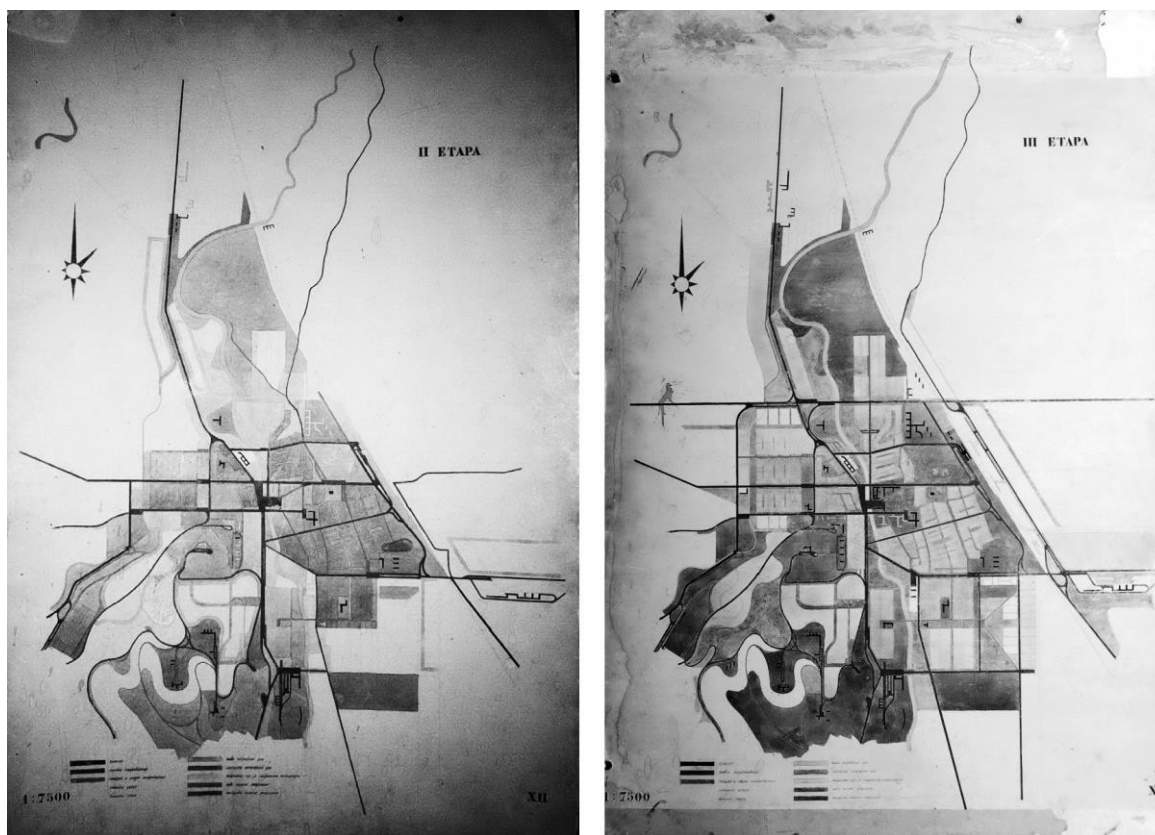

Сл. 2. Генерални нивелациони план за варош Шабац, из 1930. године (ЈП „План“ Шабац, 2010).

Од чега се урбанистички план састоји

Већина урбанистичких планова се састојала од три основне целине: а) графичких прилога, б) текстуалног описа или образложења, као и ц) пратећег материјала. Међутим, од чега ће се заиста састојати један урбанистички план зависило је од времена његовог настанка. Погледи на урбанизам и планирање града временом су се мењали, стављајући акценат на питања која су одређеног тренутка била значајна, као на пример, на питање регулације улица. У вези с тим је била и форма у којој је израђиван графички део плана. Многи планови из 18. и 19. века приказивали су претежно уличну регулацију, а садржали су свега један или неколико

листова. За разлику од њих, планови с краја 19. и из 20. века, поред уличне мреже, укључивали су и друге елементе, попут намене земљишта, дефинисаних начина и типова изградње и сл., што је све приказивано на већем броју цртежа. Данашњи графички делови планова садрже низ прилога на којима су представљени вишеструки аспекти намераваног уређења простора. Ти планови, поред аналогног, по правилу садрже и дигитални облик графичких и других елемената. Када је реч о текстовима, они су у ранијим плановима имали структуру и садржај какав им је дао аутор плана, док су почев од 20. века добијали извесне обавезне ставке, да би од 1931. године, па до данас, њихов садржај био прописан законом.⁵ Пратећи материјал – геодетске и топографске подлоге, копије подлога, скице, различити прорачуни и табеларни прикази, пробни листови итд., раније су углавном били уништавани. Врло су ретки планови у којима се изричито каже да је њихов саставни део и пратећи материјал. У неким случајевима ови радни материјали су сачувани, док су графички делови и текст плана нестали, тако да се једино према њима може знати шта је била намера за уређење неког простора.

Сл. 3. Генерални урбанистички план Лесковца, израђен 1948, II и III етапа (Петковић, 2014).

План као историјски извор

Како не постоји могућност непосредног увида у раније ситуације, догађаје и процесе, а да би се разумели прошлост и претходни развој човечанства, ствара се историјска реконструкција. Она се формира на основу различитих историјских извора, као што су писани и иконографски документи, материјални остаци, усмена предања и искази, производи масовних комуникација и слично.⁶ У том контексту, историјски планови представљају аутентичну и веродостојну грађу о урбанистичком, историјском и друштвеном развоју градова и примарни извори од кључне важности за реконструкцију ма ког сегмента историје неког града, неког његовог периода или неког његовог дела.⁷

Почетак савременог урбанистичког планирања у Србији, условно говорећи, може се везати за прву половину 18. века када су, за време хабсбуршке царице Марије Терезије, широм данашње Војводине (дела Паноније) почела плански да се подижу нова ортогонална насеља.⁸ У аутономној Кнежевини Србији, појава савременог урбанистичког планирања може се везати за прву половину 19. века када су, по угледу на насеља из „Прека“, почела да се регулишу и граде нова насеља. Историја планирања војвођанских насеља дуга је готово

три века, не рачунајући градове који су и пре средине 18. века имали одговарајуће планове. За разлику од овога, историја планирања насеља јужно од Саве и Дунава, генерално говорећи, дуга је око два века. Унутар тих релативно дугих периода постоје временске празнине које су настале краткотрајним прекидима планерске праксе, углавном услед ратова. Прихватање урбанистичких планова као културног добра од велике је важности за град на који се односи, јер је то један од кључних аспеката проучавања његовог развоја и очувања идентитета, а у ширем смислу, доприноси очувању заједничког, националног наслеђа.

ПОЈАМ КУЛТУРНОГ ДОБРА И ПОСТУПАК ЊЕГОВОГ УТВРЂИВАЊА

Правна дефиниција културног добра

Термин „културно добро“ је предмет многих међународних директива, конвенција и упутстава, као и иностраних и домаћих научних и стручних радова. Овде је пажња посвећена његовом одређењу у домаћој легислативи, с обзиром да даје правни основ у оквиру кога се неки предмет, у овом случају урбанистички план, може прогласити културним добром. Према актуелном Закону о културним добрима,⁹ члан 2, „културна добра су ствари и творевине материјалне и духовне културе од општег интереса које уживају посебну заштиту“. У зависности од физичких, уметничких, културних и историјских својстава могу бити непокретна и покретна, док се у зависности од свог значаја, разврставају у три категорије: културна добра, културна добра од великог значаја и културна добра од изузетног значаја. Према члану 5. Закона, културно добро од *великог значаја*, „јесте оно културно добро које има једну од следећих карактеристика: 1) значајно је за одређено подручје или раздобље; 2) сведочи о друштвеним или природним појавама, односно условима друштвено-економског и културно-историјског развоја у одређеним раздобљима; 3) сведочи о значајним догађајима и истакнутим личностима из националне историје. Културно добро од *изузетног значаја*, „јесте оно културно добро које има једну од следећих карактеристика: 1) посебан значај за друштвени, историјски и културни развој народа у националној историји, односно за развој његовог природног окружења; 2) сведочи о пресудним историјским догађајима и личностима и њиховом деловању у националној историји; 3) представља јединствене (раритетне) примерке стваралаштва свог времена или јединствене примерке из историје природе; 4) има велики утицај на развој друштва, културе, технике и науке; 5) има изузетну уметничку или естетску вредност.“

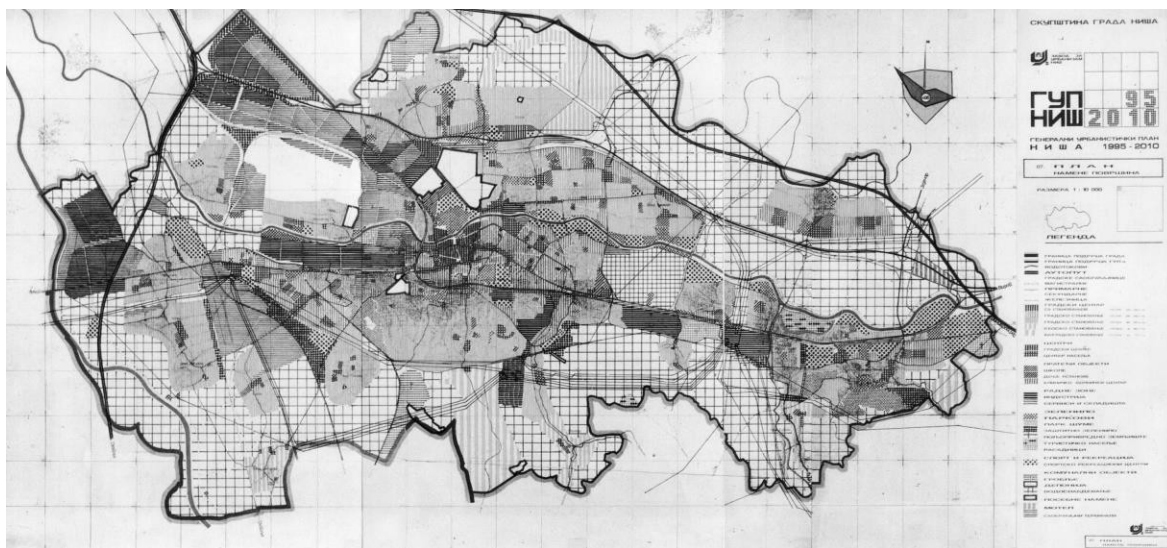

Сл. 4. Генерални урбанистички план Новог Сада, из 1963. (лево) и из 1994. године (десно) (УРБИС)

Врсте и типови културних добара којима одговара урбанистички план

Према врсти културних добара које Закон препознаје, урбанистички планови се сврставају у категорију покретног културног добра.¹⁰ Унутар тога, по свом физичком изгледу и начину настанка, урбанистички планови се могу посматрати у контексту архивске грађе коју чине „изворни и репродуковани писани, цртани, компјутеризовани, штампани, фотографисани, филмовани, микрофилмовани, фонографисани или на други начин забележени документарни материјал од посебног значаја за науку и културу који је настао у раду државних органа и организација, органа јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе [...] без обзира на то кад је и где настао и да ли се налази у установама заштите или ван њих“.¹¹ Закон такође предвиђа да се међу културна добра убраја и архивска грађа настала у раду државних и самоуправних органа и организација, јавних предузећа и других правних лица и појединаца, а коју они чувају у складу са законом.¹²

Имајући у виду и тумачење да „грађа настала радом државних, управних органа и организација, с обзиром на њен значај за историју једног народа и државе, представља приоритет у заштити писаног културног наслеђа“,¹³ урбанистички планови, као документи који су настали у раду државних органа и организација, али и других организација којима је законом дато право израде планова, могу се третирали као културна добра. Зато је и Законом о културним добрима дефинисано на који начин државни органи и организације, органи јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе, треба да се односе према архивској грађи која настаје у току њиховог рада, те да о њој воде евиденцију, чувају је у сређеном и безбедном стању, класификују је и архивирају, а затим предају надлежном архиву 30 година од дана њеног настанка.¹⁴ Истовремено, једно од фундаменталних питања у области заштите културних добара, данас је управо питање претходне заштите, односно заштите грађе која се налази код ствараоца, тј. ван установа заштите.¹⁵

Сл. 5. Генерални урбанистички план Ниша 1995–2010. године (Медведев, 2009).

Поступак утврђивања културних добара

Поступак утврђивања неког предмета за културно добро дефинисан је одредбама Закона.¹⁶ Ако се предмет не чува у установи заштите, на основу чега аутоматски постаје културно добро, музеји, архиви или библиотеке чији је оснивач неки државни или самоуправни орган, задужени су за утврђивање његовог статуса.¹⁷ Да би се такав предмет прогласио за културно добро, стручне службе одговарајуће установе, или посебно стручно тело које установа формира, процењују да ли предмет има потребне особине. Затим се израђује елаборат у коме се, између осталог, налазе и анализа карактеристика и значаја предмета, предлог за његову категоризацију као културног добра и мере заштите. На основу тога се доноси акт, решење о утврђивању културног добра који садржи: опис и време настанка, врсту, место где се налази, мере заштите, име сопственика, као и правни основ према коме држи културно добро.¹⁸ Постоје случајеви када неки од наведених података није могуће утврдити, али то урбанистичком плану, као уосталом ни било ком другом предмету, не одузима културни значај. Решење о проглашењу објављује се у службеном листу, а културно добро се уписује у одговарајући регистар. Проглашењем за културно добро, предмет по

многи од њих, посебно они у архивима, налазе међу другим писаним документима или сродном грађом, односно нису пописани и евидентирани као засебне јединице.²¹ С друге стране, третман по коме се планови задржавају уз документа са којима су затечени има значајних предности, јер је понекада управо тај материјал пресудан за разумевање садржаја цртежа и контекста у коме је настао. Та грађа понекад чини и друге делове плана, као што су текстуално образложење или додатни графички прилози. Због тога наглашавамо важност интегралног чувања материјала, односно докумената која, поред цртежа, чине урбанистички план, те представљају доказ о друштвено-политичком контексту у коме је план настао, законском оквиру и процедурама које је следио или односу између урбаниста, обрађивача и наручилаца плана.

При вредновању урбанистичких планова, важно је имати у виду и концепт савременог сакупљања, који претпоставља да је најлакше прикупити материјал у тренутку у коме је настајао,²² што је у случају историјских планова одмах по престанку њиховог важења. Да би урбанистички планови стекли статус културног добра важно је да постоји сет критеријума за њихово вредновање. Међу њима би требало да буду елементи као што су историјска, научно-истраживачка или естетска вредност.²³ Такође, потребно је узети у обзир време настанка, начин израде и обим сачуваних примерака. Имајући у виду важност евидентирања, истраживања и очувања ове изузетно вредне стваралачке баштине, као и потребу за њеним стављањем у оквире институционалне заштите, неопходно је повезивање и умрежавање различитих установа, организација и стручњака, попут музеја, посебно градских, затим урбанистичких завода и других сопственика планова, као и Удружења урбаниста Србије, као струковне организације.

НАПОМЕНЕ

¹ Alex Krieger, David Cobb and Amy Turner (eds.), *Mapping Boston* (Cambridge, London: MIT Press, 2001), xi.

² Mary Lynn Ritzenthar, Gerald J. Munoff and Margery S. Long, *Upravljanje zbirkama fotografija* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004), 59. У даљем тексту (Ritzenthar, Munoff and Margery, *Upravljanje zbirkama fotografija*).

³ UN-HABITAT, *Planning Sustainable Cities: Global Report on Human Settlements 2009* (London, Sterling: Earthscan, 2009), 86.

⁴ У даљем тексту, „историјски урбанистички планови“ су називани „урбанистички планови“.

⁵ Грађевински закон донет 1931. године био је први домаћи закон који је детаљно прописивао садржај и форму регулационог (урбанистичког) плана.

⁶ Erik Hobsbaum, *O istoriji* (Београд: Otkrovenje, 2003); Ернст Брајзах, *Историографија: стари век, средњи век, ново доба* (Београд: Clio, 2009).

⁷ О важности историјских планова као примарних извора писано је у домаћој литератури. Међу значајнијима су бројни радови картографа Жељка Шкаламере о историјским плановима Београда, попут: Жељко Шкаламера, „Прилог проучавању картографских извора за историју Београда XIX века“, *Годишњак града Београда XIV* (1967): 169–201; Željko Škalamera, „Planovi Beograda iz prve polovine XIX veka“, *Urbanizam Beograda* 26 (1974): 9–12. Такође, на пример, видети: Milan Gobec, *Magistrat slobodnog kraljevskog grada Novog Sada (1748-1918): zbirka planova i mapa* (Novi Sad: Istorijski arhiv, 1985); Vladimir Macura, *Urbano planiranje u Srbiji 19. i 20. veka* (Београд: Београд пројект и Центар за планирање urbanog razvoja, 1983); Љубинко Пушић, *Урбанистички развој градова у Војводини у XIX и првој половини XX века* (Нови Сад: Матица српска, 1987); Верољуб Трифуновић, *Урбанизам Крагујевца : 20. век, период од 1878. до 1974. године*, Књига 1 (Крагујевац: Дирекција за урбанизам и изградњу, 2004); Викторија Алаџић, „Развој концепта унутрашњег Града Суботице у XVIII и XIX веку“, *Архитектура и урбанизам* 29 (2010): 22–29; Донка Петковић, *Лесковац: биографија града* (Лесковац: Историјски архив Лесковца, 2014), 85–140; Злата Вуксановић-Маџура и Ангелина Банковић, „Планирани и грађени Београд: Збирка карата и планова Музеја града Београда“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 45 (2017): 267–279. Као део савремене презентације историјске грађе, на веб страници Градитељи Новог Сада, у рубрици Карте града, налази се у списак са 11 карата и планова Новог Сада и Варадина, <https://graditeljiins.wordpress.com/karte-grada/>, преузето 13.05.2018. Наведене референце само приказују лепецу интересовања аутора и не треба их никако сматрати комплетним.

⁸ Бранислав Којић, „Насеља у Војводини. Генеа, садржина и урбанистичка структура према архивским техничким подацима“, *Глас ССЛ САНУ, Одељење друштвених наука*, 10 (1961), 63–82; Djukic, Aleksandra, Aleksandra Stupar and Branislav M. Antonic. "The Orthogonal Urban Matrix of the Towns in Vojvodina, Northern Serbia: Genesis and Transformation." In *Designing Grid Cities for Optimized Urban Development and Planning*, ed. Guiseppe Carlone, Nicola Martinelli and Francesco Rotondo, 128–156 (Hershey, PA: IGI Global, 2018).

⁹ Закон о културним добрима, „Сл. гласник РС“, бр. 71/94, 52/2011. и 99/201.

- ¹⁰ Чланови 2, 23–26. Закон о културним добрима. У покретна културна добра убрајају се: уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и стара и ретка књига.
- ¹¹ Члан 24. Закона о културним добрима.
- ¹² Члан 53. Закона о културним добрима.
- ¹³ Јасмина Живковић, „Заштита архивске грађе управне провенијенције у пракси Историјског архива Пожаревац“, у *Зборник радова са саветовања Зрењанин, 19–20. септембар 2011.* ур. Љубица Будаћ (Нови Сад: Друштво архивских радника Војводине, 2012), 279.
- ¹⁴ Чланови 37 и 39 Закона о културним добрима.
- ¹⁵ Југослав Вељковски, „Проблематика заштите архивске грађе органа државне управе у настајању“, у *Зборник радова са саветовања Зрењанин, 19–20. септембар 2011.* ур. Љубица Будаћ (Нови Сад: Друштво архивских радника Војводине, 2012), 297.
- ¹⁶ Чланови 49–52. Закона о културним добрима.
- ¹⁷ Чланови 52. и 53. Закона о културним добрима. Према члану 52. Закона о културним добрима, у поступку утврђивања покретних добара примењују се и одредбе Закона о општем управном поступку.
- ¹⁸ Члан 50. Закона о културним добрима.
- ¹⁹ Злата Вуксановић-Мацура, *Генерални план Београда 1923: компарација планираног и оствареног* (докторска дисертација, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, 2014), 14–15.
- ²⁰ Такве су, рецимо, Збирка за архитектуру и урбанизам Музеја града Београда или Збирка планова и мапа Историјског архива у Новом Саду.
- ²¹ Сличан третман имале су и фотографије у првим деценијама након њиховог настанка и почетака сакупљања и чувања. Ritzenthar, Munoff and Margery, *Upravljanje zbirkama fotografija*, 13.
- ²² О концепту савременог сакупљања погледати: Rhys Owain, *Contemporary Collecting: Theory and Practice* (Boston: MuseumsEtc, 2011).
- ²³ Cf Ritzenthar, Munoff and Margery, *Upravljanje zbirkama fotografija*, 59; Ivo Maroević, *Uvod u muzeologiju* (Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993), 152–155.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алаџић, В. „Развој концепта унутрашњег Града Суботице у XVIII и XIX веку“. *Архитектура и урбанизам* 29 (2010): 22–29.
2. Брајзах, Е. *Историографија: стари век, средњи век, ново доба*. Београд: Clio, 2009.
3. Вељковски, Ј. „Проблематика заштите архивске грађе органа државне управе у настајању“. У *Зборник радова са саветовања Зрењанин, 19–20. септембар 2011.* ур. Љ. Будаћ (стр. 297–296). Нови Сад: Друштво архивских радника Војводине, 2012.
4. Вуксановић-Мацура, З. *Генерални план Београда 1923: компарација планираног и оствареног*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, 2014.
5. Вуксановић-Мацура, З., Банковић, А. „Планирани и грађени Београд: Збирка карата и планова Музеја града Београда“. *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 45 (2017): 267–279.
6. Gobec M. *Magistrat slobodnog kraljevskog grada Novog Sada (1748-1918): zbirka planova i mapa*. Novi Sad: Istorijski arhiv, 1985.
7. Dorić, B. *Zavod za urbanizam Vojvodine: 1950–2004*. Novi Sad: Zavod za urbanizam Vojvodine, 2004.
8. Djukic, A., Stupar, A., Antonic, B.M. "The Orthogonal Urban Matrix of the Towns in Vojvodina, Northern Serbia: Genesis and Transformation." In *Designing Grid Cities for Optimized Urban Development and Planning*, ed. G. Carlone, N. Martinelli and F. Rotondo, (pp. 128-156). Hershey, PA: IGI Global, 2018.
9. Живковић, Ј. „Заштита архивске грађе управне провенијенције у пракси Историјског архива Пожаревац“. У *Зборник радова са саветовања Зрењанин, 19–20. септембар 2011.*, ур. Љ. Будаћ (стр. 278–296). Нови Сад: Друштво архивских радника Војводине, 2012.
10. Којић, Б. „Насеља у Војводини. Генеза, садржина и урбанистичка структура према архивским техничким подацима“. *Глас ССЛ САНУ, Одељење друштвених наука*, 10 (1961), 63–82.
11. Krieger, A., Cobb, D., Turner, A. (eds.). *Mapping Boston*. Cambridge, London: MIT Press, 2001.
12. Macura, V. *Urbano planiranje u Srbiji 19. i 20. veka*. Beograd: Beograd projekt i Centar za planiranje urbanog razvoja, 1983.
13. Медведев М. *Урбана традиција Ниша у планским приказима* – календар. Ниш: Завод за урбанизам Ниш, 2009.
14. Owain, R. *Contemporary Collecting: Theory and Practice*. Boston: MuseumsEtc, 2011.
15. Петковић, Д. *Лесковац: биографија града*. Лесковац: Историјски архив Лесковца, 2014.
16. Пушић, Љ. *Урбанистички развој градова у Војводини у XIX и првој половини XX века*. Нови Сад: Матица српска, 1987.
17. Ritzenthar, M. L., Munoff G. J., Long, M. S. *Upravljanje zbirkama fotografija*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004.
18. Трифуновић, В. *Урбанизам Крагујевца: 20. век, период од 1878. до 1974. године*, Књига 1. Крагујевац: Дирекција за урбанизам и изградњу, 2004.

19. UN-HABITAT. *Planning Sustainable Cities: Global Report on Human Settlements 2009*. London, Sterling: Earthscan, 2009.
20. Hobsbaum, E. *O istoriji*. Beograd: Otkrovenje, 2003.
21. Шкаламера, Ж. „Прилог проучавању картографских извора за историју Београда XIX века“. *Годишњак града Београда XIV* (1967): 169–201.
22. Škalamera, Ž. „Planovi Beograda iz prve polovine XIX veka“. *Urbanizam Beograda* 26 (1974): 9–12.